R E X

PAUL GILAUDE

roman

Voor mijn ouders,

geboren in 1931 en 1934, die als kinderen de Tweede Wereldoorlog bewust meemaakten en later met hard werken en doorzettingsvermogen hun eigen weg vonden in de Antwerpse horeca.

In 1980 namen ze café Des Brasseurs op de Groenplaats over, een zaak die het op dat moment moeilijk had, en maakten er opnieuw een bloeiend café van. Daarna vormden ze Hélène Fourment om tot 't Hof van Eden en wisten ze ook het Rubenshof van een faillissement te redden.

Voor alles wat ze hebben opgebouwd, voor hun doorzettingsvermogen en voor de liefde voor de horeca die ze mij en mijn broers hebben meegegeven.

DEEL 1

De bevrijde stad

HOOFDSTUK 1

Antwerpen, 4 september 1944

Jet Verbeeck haalde de stoelen van de tafels terwijl het buiten nog donker was. Ze had nauwelijks geslapen. Een groot deel van de nacht waren er vrachtwagens over de Groenplaats gereden, allemaal in de richting van de Schelde, en tot twee keer toe had ze onder haar raam iemand in het Duits horen schreeuwen. Pas rond vier uur was het stil geworden, maar tegen die tijd had ze de slaap niet meer kunnen vatten.

Haar vader stond achter de toog het geld van de vorige dag te tellen. Zoals altijd controleerde hij het bedrag een tweede keer voordat hij het in het schrift onder de kassa noteerde. Daarna haalde hij de biljetten uit de lade en stak ze in de binnenzak van zijn vest.

Hij keek naar de ramen, waarachter de houten luiken nog gesloten waren. Normaal opende hij die om zeven uur, ongeacht het weer, maar vandaag leek hij daar niet aan te willen beginnen.

'We laten de luiken vandaag dicht,' zei hij terwijl hij het schrift terugschoof. 'Wie binnen wil, kan langs de zijdeur komen. Meer hoeven we voorlopig niet te doen.'

'Ik denk niet dat er veel volk zal komen, pa. Iedereen zit waarschijnlijk thuis te wachten op wat er gaat gebeuren.'

'Dan is dat maar zo. Ik heb liever een rustige dag dan dat we hier problemen krijgen.'

Jet knikte en ging verder met de stoelen. Zijn bezorgdheid ontging haar niet, al zei hij er weinig over.

Om acht uur kwam Fien van de bakkerij naast hen binnen, met een mand brood aan haar arm en meer nieuws dan ze rustig kon vertellen. Volgens haar waren de Engelsen al in Boom. Haar man had dat gehoord van iemand die het op zijn beurt van de veerman wist, al waren er ook mensen die beweerden dat de soldaten nog maar tot Mechelen waren geraakt. In de Kammenstraat zou bovendien iemand gezien hebben hoe een Duitse soldaat zijn uniform had uitgetrokken en in burgerkleren was verdergelopen.

Tijdens haar verhaal keek Fien voortdurend naar Jozef, die achter de toog stond te luisteren.

'En wat ga jij doen, Jozef? Hang jij straks ook een vlag uit wanneer de Engelsen hier aankomen?'

'Ik heb geen vlag, Fien, dus daar hoef ik voorlopig niet over na te denken.'

'Dat zal vandaag het probleem niet zijn. Ik denk dat je er gemakkelijk een kunt vinden, als je er een wilt.'

Ze zette de mand op de toog, haalde het brood eruit en vertrok alweer voordat Jozef de kans kreeg haar te betalen. Jet keek haar even na en legde vervolgens de broden in de kast.

Staf kwam pas tegen negen uur naar beneden, met zijn haar nog plat aan één kant van zijn hoofd. Hij was elf en had de hele zomer nauwelijks iets anders gedaan dan op de Groenplaats rondhangen en de Duitse wachtposten tellen. Zodra hij beneden kwam, liep hij naar het raam en probeerde door een smalle spleet tussen de luiken naar buiten te kijken.

'Volgens Jules van de kapper komen de Engelsen vandaag,' vertelde hij. 'Zijn broer heeft het ook gehoord, dus het zal deze keer wel waar zijn.'

'Jules en zijn broer weten ook niet alles, Staf,' zei Jet, die bezig was de kast op te ruimen.

Staf draaide zich naar haar om, maar voordat hij iets kon antwoorden, mengde zijn vader zich in het gesprek.

‘Wat er ook gebeurt, jij blijft vandaag binnen. Ik wil niet dat je tussen al dat volk gaat rondlopen.’

‘Maar waarom? Als de Engelsen komen, wil ik ze toch kunnen zien?’

‘Omdat er nog altijd geschoten kan worden, Staf. We weten niet hoeveel Duitsers er hier nog zitten en wat die van plan zijn. Je blijft dus binnen, en daar wil ik geen discussie over.’

Staf keek naar Jet, in de hoop dat zij hem zou helpen, maar ze schudde haar hoofd. Met een verongelijkt gezicht ging hij aan een tafel zitten, sloeg zijn armen over elkaar en begon aan zijn boterham zonder nog iets te zeggen.

In de loop van de voormiddag kwamen er slechts drie klanten langs de zijdeur binnen. Twee oude mannen uit de Hoogstraat, die normaal elke dag hun jenever kwamen drinken, en een vrouw die vroeg of ze even mocht telefoneren. Jet moest haar vertellen dat de telefoon sinds de vorige avond niet meer werkte, waarna de vrouw onverrichter zake vertrok.

De mannen bleven aan de toog staan en vertelden over de Duitse soldaten die tijdens de nacht de stad hadden verlaten. Een van hen had gezien hoe ze op de Leien mensen van hun fiets trokken om sneller weg te kunnen komen.

‘Je zou denken dat ze allemaal vertrokken zijn,’ zei hij, ‘maar volgens mij zitten er nog genoeg in de stad.’

De andere man knikte en nam een slok van zijn jenever.

‘In het Stadspark zitten er nog een hele hoop. Die hebben zich in de bunkers verschanst en ik kan me moeilijk voorstellen dat ze zich zomaar gaan overgeven.’

Jozef luisterde zonder zich in het gesprek te mengen en bleef de glazen spoelen, hoewel er nauwelijks iets af te wassen viel.

Jet merkte dat hij af en toe naar de tafel bij het raam keek. Daar zat de Duitse officier altijd wanneer hij op donderdag

langskwam. Twee jaar lang had de man aan diezelfde tafel zijn koffie gedronken en zijn krant gelezen. Hij betaalde altijd correct, gaf zelfs fooi en sprak voldoende Nederlands om af en toe een gesprek te voeren. Soms vroeg hij naar Staf, die hij een paar keer in het café had gezien.

Jet had de officier nooit graag gezien, maar ze had hem wel bediend, net zoals iedere andere klant die binnenkwam. Haar vader had daar nooit een opmerking over gemaakt en zij had er evenmin naar gevraagd.

Kort na de middag veranderde de sfeer op de Groenplaats. Vanuit de richting van de Meir klonk geroep, aanvankelijk zo ver weg dat Jet niet kon verstaan wat er gezegd werd. Even later begonnen de klokken te luiden en liepen er mensen over de Groenplaats die luidkeels iets riepen naar iedereen die het horen wilde.

De twee oude mannen zetten hun glazen neer en haastten zich naar buiten. Jozef liet hen gaan zonder te vragen of ze nog zouden terugkomen.

Staf had het geroep ook gehoord en stond al bij de zijdeur voordat Jet besefte wat hij van plan was.

'Staf, blijf hier! Je hebt gehoord wat pa gezegd heeft.'

Maar haar broer had de deur al geopend en verdween tussen de mensen voordat ze hem kon tegenhouden. Jet draaide zich naar haar vader, die achter de toog stond met een vaatdoek in zijn handen.

'Ga hem maar halen,' zei Jozef. 'Anders moeten we straks weer naar hem zoeken.'

Buiten was de Groenplaats in korte tijd volgelopen. Mensen kwamen uit de huizen en de zijstraten, sommigen nog op hun pantoffels, terwijl anderen voor hun deur bleven staan om te kijken wat er gebeurde. Boven de winkels verschenen vlaggen aan de ramen, vooral Belgische, maar hier en daar ook een Engelse.

Jet zocht een weg naar het standbeeld van Rubens, waar Staf misschien naartoe was gelopen. Ondanks haar zoekende blikken kon ze hem nergens ontdekken.

Tegen drie uur reed de eerste tank de Groenplaats op. Het was een groot, groen gevaarte met een witte ster op de zijkant. Een jonge soldaat stak zijn bovenlichaam uit de koepel en zwaaide naar de mensen, die daarop nog harder begonnen te roepen.

Binnen enkele ogenblikken stonden er tientallen mensen rond de tank. Sommigen klommen erop, terwijl anderen probeerden de soldaten een hand te geven. Een vrouw reikte naar de jonge soldaat en gaf hem een kus, waarna een man hem een fles toestak. De tank kon geen meter meer vooruit en bleef midden tussen de feestvierders staan.

Jet vond Staf uiteindelijk op de rand van het voertuig, waar hij tussen twee andere jongens zat. Hij had een reep chocolade in zijn hand en lachte breed toen hij zijn zus zag.

‘Jet, kijk eens! Ze zijn er echt! Een van de soldaten heeft me chocolade gegeven.’

‘Dat zie ik, maar je komt nu onmiddellijk van die tank af. Pa heeft duidelijk gezegd dat je binnen moest blijven.’

‘Maar ik wilde ze zien. Iedereen staat hier toch buiten?’

‘Dat maakt voor mij geen verschil. Kom nu maar, voordat pa helemaal boos wordt.’

Een soldaat met een stoppelbaard, die hun gesprek blijkbaar had gevolgd, tilde Staf van de tank en zette hem voor Jet neer. Hij zei lachend iets in het Engels wat ze niet verstond. Ze knikte vriendelijk naar hem en nam haar broer bij de arm.

Van dichtbij zag Jet hoe moe de soldaten waren. Hun gezichten zaten onder het stof en een van hen was met zijn hoofd tegen de koepel in slaap gevallen, ondanks het lawaai rondom hem. Even verderop stond de vrouw van de hoedenwinkel te huilen terwijl ze onafgebroken naar de soldaten wuifde.

Jet keek over de hoofden van de mensen heen en zag toen een groep mannen die zich anders gedroegen dan de feestvierders. Het waren er vijf of zes, allemaal met een witte band om hun arm. Twee van hen droegen een geweer.

Ze herkende er drie van gezicht. Een van hen was Fons, de zoon van de slager uit de Nationalestraat. Naast hem liep Gust, die tot vorig jaar op zaterdag bij hen in het café kwam kaarten.

De mannen liepen niet naar de tank en leken nauwelijks belangstelling te hebben voor de soldaten. Ze volgden de rand van de Groenplaats en bekeken aandachtig de gevels van de huizen en winkels.

Op een bepaald ogenblik bleef Gust staan en wees naar de overkant.

Jet volgde de richting van zijn hand en zag dat hij naar de gesloten luiken van Den Brasseur wees.

Ze trok Staf meteen met zich mee, maar door de drukte kwamen ze nauwelijks vooruit. Overal stonden mensen die met elkaar praatten, zongen of naar de tank probeerden te komen. Jet vroeg verschillende keren of ze erlangs mocht, maar omdat bijna niemand opzijging, moest ze zich met haar broer tussen de feestvierders door duwen.

‘Wat is er toch, Jet?’ vroeg Staf, die moeite had om haar bij te houden. ‘Waarom moeten we ineens zo snel naar huis?’

Ze gaf geen antwoord en hield zijn arm stevig vast terwijl ze verderliep.

Toen ze eindelijk bij het café kwamen, stond de zijdeur open. Vanuit de zaak hoorde Jet verschillende mannenstemmen, waarvan er één luid de naam van haar vader riep.

Ze ging onmiddellijk naar binnen en zag Jozef achter de toog staan. De mannen met de witte armbanden stonden voor hem, met Gust vooraan. Hij hield zijn geweer in beide handen.

‘Je kunt beter met ons meekomen, Jozef,’ zei Gust. ‘Ik denk dat je zelf wel begrijpt waarom we hier zijn.’

Jozef keek hem aan en schudde langzaam zijn hoofd.

‘Nee, Gust, dat begrijp ik niet. Als je me iets te vertellen hebt, kun je dat hier evengoed doen.’

‘Dat zullen we ook doen, maar niet hier. Je komt mee en dan krijg je de gelegenheid om alles uit te leggen.’

‘Wat moet ik dan uitleggen? Wat heb ik volgens jullie gedaan?’

Gust wees met zijn hoofd naar de tafel bij het raam.

‘Je hebt twee jaar lang de moffen hier ontvangen en bediend. Ze zaten daar rustig hun koffie te drinken terwijl de rest van de stad onder de bezetting leefde.’

‘Ik heb mijn café opengehouden en mijn klanten bediend, Gust. Dat is wat ik gedaan heb. Iedereen heeft met de Duitsers te maken gehad, de bakker, de slager en de mensen van de tram evengoed. Jij hebt trouwens zelf nog voor hen in de haven gewerkt.’

Na die woorden werd het stil. Fons, die naast Gust stond, liet zijn blik naar de grond zakken en geen van de andere mannen leek meteen te weten wat hij moest zeggen.

Gust bleef Jozef aankijken.

‘Het gaat niet alleen over die koffie en dat weet je zelf ook wel. Er is meer gebeurd en daar willen we uitleg over.’

Jozef antwoordde niet.

Jet keek naar haar vader en wachtte tot hij Gust zou tegenspreken. Ze wilde dat hij zou zeggen dat er niets anders was, dat Gust zich vergiste of dat iemand leugens over hem had verspreid. Maar haar vader bleef zwijgen.

Na enkele ogenblikken legde hij de vaatdoek op de toog, nam zijn vest van de kapstok en trok die aan. Vervolgens kwam hij achter de toog vandaan.

‘Pa, wat ga je doen?’ vroeg Jet. ‘Je hoeft toch niet zomaar met hen mee te gaan?’

Jozef bleef even bij haar staan.

‘Zorg jij voor Staf en voor de zaak. Ik zal wel zien dat ik dit uitgelegd krijg.’

Daarna liep hij met de mannen naar buiten.

Op de Groenplaats stonden inmiddels nog meer mensen dan toen Jet haar broer was gaan zoeken. Het nieuws dat de mannen van het verzet Jozef Verbeeck kwamen halen, had zich blijkbaar snel verspreid, want zodra hij in de deuropening verscheen, begonnen enkele omstanders te fluiten.

Iemand riep dat hij een zwarte was en een vrouw die vlak bij de deur stond, spuwde voor zijn voeten.

Jozef reageerde niet en liep tussen de mannen door, met zijn blik recht voor zich uit. Jet volgde hen met Staf aan haar zijde, terwijl de mensen rondom hen steeds dichterbij kwamen.

Halverwege de Groenplaats greep iemand uit de menigte Jozef bij zijn vest en trok er zo hard aan dat hij struikelde. Nog voordat hij zich kon herstellen, grepen twee mannen die Jet niet kende hem bij de armen en sleurden hem verder.

Zijn schoenen schuurden over de kasseien terwijl hij probeerde weer recht te komen. Toen hij opnieuw viel, bleef hij even op de grond liggen, maar niemand hielp hem overeind. Ook de mannen met de witte armbanden grepen niet in en lieten de anderen hun gang gaan.

Staf rukte zich bijna los toen hij zag wat er met zijn vader gebeurde.

‘Laat hem los!’ riep hij. ‘Dat is mijn pa!’

Jet hield hem met beide handen vast en trok hem tegen zich aan, bang dat hij tussen de mannen zou lopen.

‘Waar brengen jullie hem naartoe?’ riep ze zo luid ze kon.

Fons, die enkele passen achter de anderen liep, draaide zich om. Hij was een paar jaar jonger dan Jet en had vroeger bij haar nicht in de klas gezeten.

‘Naar de Zoo,’ antwoordde hij.

Jet keek hem verbaasd aan.

‘Wat moeten ze met mijn vader in de Zoo doen?’

‘Daar brengen ze iedereen naartoe die ze oppakken. Ze zetten hen voorlopig in de kooien.’

Hij aarzelde even en keek van Jet naar Staf.

‘Het spijt me, Jet. Echt waar.’

Voordat ze nog iets kon vragen, draaide hij zich om en liep de andere mannen achterna.

Jet nam Staf mee terug naar de ingang van het café. Daar keek ze de groep na tot ze haar vader niet meer kon zien.

Rondom hen ging het feest gewoon verder. De tank liet zijn claxon horen, mensen juichten naar de soldaten en ergens aan de andere kant van de Groenplaats werd de Brabançonne gezongen.

Toen Jet zich eindelijk omdraaide om met Staf naar binnen te gaan, vloog er een steen door het raam van het café. Het glas brak en de scherven vielen naar binnen, tot vlak bij de toog.

Ze keek onmiddellijk achterom, maar tussen al die mensen kon ze niet zien wie de steen had gegooid. Even later raakte een tweede steen het houten luik en viel met een klap op de stoep.

Jet trok Staf naar binnen, sloot de zijdeur en draaide de sleutel om.

Tegen de tijd dat ze alle glasscherven had opgeveegd, was het buiten al donker geworden. Ze had geen licht aangestoken; de mensen op de Groenplaats hoefden niet te zien dat ze nog in het café waren.

Staf zat aan de tafel bij het raam en had sinds hun terugkeer nauwelijks iets gezegd. Jet liet hem zitten en zette de bezem weg.

Op de toog lag nog altijd de vaatdoek die haar vader had neergelegd voordat hij met de mannen was meegegaan. Ze nam hem op, vouwde hem zorgvuldig op en legde hem bij de glazen.

Toen ze de kassa controleerde, zag ze dat er geen geld meer in zat. Haar vader had die ochtend alle biljetten in zijn vest

gestoken en datzelfde vest had hij aangehad toen ze hem naar de Zoo brachten.

Buiten werd gezongen. Af en toe hoorde ze mensen lachen of luid naar elkaar roepen, terwijl in de verte, ergens in de richting van het park, schoten klonken.

'Jet?' vroeg Staf na een lange stilte.

Ze draaide zich naar hem om.

'Wat is er?'

Hij keek naar de tafel waaraan de Duitse officier altijd had gezeten.

'Waarom heeft pa niets gezegd toen die mannen beweerden dat hij nog iets anders gedaan had? Hij had toch kunnen zeggen dat het niet waar was?'

Jet zette de laatste stoel op een tafel en keek door het kapotte raam naar de Groenplaats, waar nog altijd mensen rondliepen.

'Ik weet het niet, Staf. Misschien wilde hij geen ruzie maken met die mannen. We zullen het hem vragen wanneer hij terugkomt.'

'Denk je dat hij morgen terugkomt?'

Ze bleef even bij het raam staan voordat ze antwoordde.

'Dat weet ik niet. Ga nu maar slapen, want morgen moeten we iemand vinden die het raam kan herstellen.'

Staf bleef nog even zitten, maar stond uiteindelijk op en liep naar boven. Jet hoorde zijn voetstappen op de trap en even later het geluid van zijn kamerdeur die dichtging.

Zelf bleef ze beneden op een kruk aan de toog zitten en luisterde naar het feestgedruis.

Haar gedachten gingen terug naar de Duitse officier die twee jaar lang op donderdag aan de tafel bij het raam had gezeten. Ze herinnerde zich de korte gesprekken die hij met haar vader voerde.

Daarna dacht ze aan Gust en aan wat hij had gezegd toen haar vader vroeg waarvan hij beschuldigd werd.

Er was meer, had hij beweerd, en volgens hem wist Jozef heel goed waarover het ging.

Jet probeerde zich te herinneren of ze ooit iets had gezien of gehoord dat daarmee te maken kon hebben, maar hoe lang ze er ook over nadacht, ze begreep niet wat Gust had bedoeld.

HOOFDSTUK 2

Antwerpen, 4 september 1944

In de haven viel al weken nauwelijks iets te verdienen, maar Rik Mertens stond om zes uur toch weer aan het Kattendijkdok. Zijn moeder vond dat hij beter thuis kon blijven zolang er geen werk was. Aan de kaai hoorde hij tenminste wat er gebeurde nu de Duitsers zich terugtrokken.

Er waren die ochtend meer mannen dan gewoonlijk. Ze stonden in kleine groepjes bij de loodsen, praatten met elkaar en keken geregeld over het water. De Duitse wachtpost bij de brug was verlaten. In het houten hokje lag nog een helm op tafel en aan een spijker hing een jas, maar niemand ging naar binnen.

Swa Van Looy kwam naast Rik staan. Ze hadden tien jaar in dezelfde ploeg gewerkt, totdat de Duitsers de helft van de mannen naar Duitsland hadden gestuurd en de anderen zonder werk naar huis hadden laten gaan.

'Ze zijn weg,' zei Swa, terwijl hij naar de verlaten wachtpost keek.

'Wie bedoel je? De Duitsers?'

'Niet allemaal, maar die van hier wel. Ze zijn de hele nacht bezig geweest met hun vertrek. Naar het schijnt wilden ze eerst de sluizen opblazen, samen met de kranen en alles wat hier nog overeind staat.'

Rik liet zijn blik langs de kranen aan het dok gaan. Voor zover hij kon zien, stonden ze er allemaal nog.

‘Dan is dat blijkbaar niet gelukt.’

‘Nee, want er zitten mannen van het verzet bij de sluizen. Al sinds gisteren, volgens mijn schoonbroer. Die is er zelf bij en zegt dat ze de Duitsers hebben tegengehouden.’

Rik keek hem even aan. ‘Is dat dezelfde schoonbroer die vorige maand op café nog zat te verkondigen dat het verzet niets voorstelde?’

Swa haalde zijn schouders op. ‘Vorige maand was vorige maand, Rik. Er is ondertussen nogal wat veranderd.’

Er klonk een doffe knal, ergens verderop in het noordelijke deel van de haven. De mannen bij de loodsen draaiden vrijwel gelijktijdig hun hoofd en zagen een grijze rookwolk boven de daken opstijgen. De gesprekken vielen stil. Pas na enige tijd begonnen de mannen weer te praten, merkbaar zachter dan voordien.

Rik bleef tot de middag aan de kaai rondhangen. Werk kwam er niet en het nieuws dat de ronde deed, was nauwelijks te controleren. Volgens de ene waren de Engelsen al in Boom, terwijl iemand anders beweerde dat ze intussen de Leien hadden bereikt. Een jongen die op zijn fiets voorbijreed, riep dat de Duitsers zich in het Stadspark overgaven, maar voordat iemand hem daarover iets kon vragen, was hij alweer verdwenen.

Rond drie uur begonnen de klokken van de kathedraal te luiden. Andere kerken vielen in en even later klonk het klokgelui over de hele stad. Swa gaf Rik een stevige klap op zijn schouder en begon breed te lachen.

‘Hoor je dat, Rik? Dat kan maar één ding betekenen. Ze zijn er, de Engelsen zijn er eindelijk.’

De meeste mannen verlieten de kaai en trokken richting het centrum. Rik ging met hen mee, maar bij de Londenbrug werd hun weg versperd door een groep mannen met witte armbanden. Ze hielden iedereen tegen die verder naar het noorden wilde.

‘Hier kun je niet door,’ waarschuwde een van hen. ‘Aan de overkant zitten nog Duitsers en die schieten op alles wat beweegt. Je kunt beter een andere weg nemen.’

‘Maar ik woon in de Seefhoek,’ antwoordde Rik. ‘Ik moet toch ergens kunnen passeren?’

‘Dan ga je langs de Brouwersvliet, maar hier kan je niet verder. Het is veel te gevaarlijk.’

Rik keek over het water naar de overkant van het dok, waar hij nergens iemand kon ontdekken. Hij wilde net opmerken dat er helemaal geen Duitsers te zien waren, toen vlak naast hem een kogel in de muur van de loods sloeg. Het geluid van het schot bereikte hen pas een ogenblik later. De mannen met de witte armbanden lieten zich onmiddellijk op de grond vallen, terwijl Rik nog overeind stond toen Swa hem bij zijn jas greep en met een stevige ruk naar beneden trok.

Samen kropen ze achter een stapel kisten, waar ze bleven wachten op een volgend schot. Dat kwam er niet, maar het duurde even voordat Swa zich weer tot zijn vriend richtte.

‘Ben je nu helemaal zot geworden?’ vroeg hij. ‘Ze zeggen toch duidelijk dat er geschoten wordt? Waarom blijf je dan midden op straat staan?’

Rik keek nog eens voorzichtig langs de kisten. ‘Ik had die kerel niet gezien. Aan de overkant was helemaal niemand te bespeuren.’

‘Dat is nu juist het probleem, Rik. Tegen dat je hem ziet, kan het al te laat zijn.’

Tegen de avond zaten ze in Het Schipke, het café op de hoek van de kaai waar de dokwerkers al kwamen drinken toen Riks vader nog leefde. Het was er drukker dan in maanden. Iemand had een Belgische vlag boven de toog gehangen en de bazin schonk de glazen vol zonder nog bij te houden hoeveel iedereen dronk. Aan de tafel bij de deur werd uit volle borst gezongen, terwijl een man die Rik nog nooit had gezien op een stoel was geklommen om een toespraak over de vrijheid te

houden. Hij kreeg nauwelijks de kans om zijn verhaal af te maken, want halverwege verloor hij zijn evenwicht en viel onder luid gelach van de stoel.

Rik was aan zijn tweede pint begonnen toen De Kesel binnenkwam.

De man viel onmiddellijk op tussen de dokwerkers. Hij droeg een grijze jas en een hoed, en zijn gepoetste schoenen staken af tegen de vuile cafévloer. In plaats van naar de toog te lopen, bleef hij even staan om de aanwezigen te bekijken. Zodra hij Rik had gevonden, kwam hij naar hem toe en nam naast hem plaats. Zonder te vragen of Rik iets wilde drinken, bestelde hij twee jenevers.

'Mertens, nietwaar?' begon hij. 'Jij bent de zoon van Fik Mertens.'

Rik draaide zich naar hem toe. 'Dat klopt. Hebben wij elkaar al eens ontmoet?'

'Niet dat ik weet, maar ik heb je vader goed gekend. Voor de oorlog heeft hij nog voor mij gewerkt. Hij was een goede werker, iemand op wie je kon rekenen.'

'Mijn vader is ondertussen overleden.'

'Dat weet ik, jongen. Ik was zelfs op zijn begrafenis.'

Rik probeerde zich de aanwezigen op de begrafenis voor de geest te halen, maar De Kesel kon hij er niet tussen plaatsen. Hij besloot er niets over te zeggen.

Toen de jenevers werden gebracht, schoof De Kesel een van de glazen naar hem toe. Zijn eigen glas liet hij onaangeroerd staan.

'Wat wil je eigenlijk van mij?' vroeg Rik.

'Ik wil je iets voorleggen, meer niet.'

Aan de tafel bij de deur werd opnieuw een lied ingezet. De Kesel keek even in die richting en wachtte tot de mannen waren uitgezongen.

'Binnen een paar maanden ligt deze haven waarschijnlijk vol Engelse schepen,' zei hij. 'Misschien gebeurt het zelfs

sneller, als ze erin slagen de Schelde vrij te krijgen. Dan zal hier alles binnenkomen wat hun leger nodig heeft: benzine, voedsel, kleren, sigaretten en nog veel meer. Het zal om hoeveelheden gaan die ze nauwelijks kunnen bijhouden.'

Rik nam een slok van zijn pint. 'Dat kan allemaal wel zijn, maar ik begrijp niet wat ik daarmee te maken heb.'

'Die Engelsen kennen onze haven niet, Rik. Ze weten niet welke loods waar staat, wie de sleutels heeft of op welke mensen ze kunnen rekenen. Daarvoor zullen ze mannen nodig hebben die hier al jaren werken en precies weten hoe alles in elkaar zit.'

'Ik ben gewoon dokwerker. Ik laad schepen en ik los ze weer. Meer doe ik niet.'

'En dat is precies waarom ik met jou wil praten.'

Rik draaide zijn glas op de toog. Hij kende De Kesel niet persoonlijk, maar wist wel dat de man tijdens de bezetting zaken had gedaan met de Duitsers.

'Twee weken geleden liet jij hier nog schepen laden voor de Duitsers,' merkte hij op. 'En nu wil je plotseling voor de Engelsen werken?'

De Kesel keek hem rustig aan. 'Ik laat laden voor wie betaalt, Mertens. Dat heb ik altijd gedaan en daar heb ik nooit een geheim van gemaakt. Bovendien heb jij die schepen ook gelost, voor precies dezelfde mensen.'

Rik zweeg. In de winter van 1943 had hij drie weken lang kisten uit een Duits schip gelost, omdat er thuis geen kolen meer waren en hij het geld dringend nodig had. Wat er in die kisten zat, had hij nooit gevraagd. Hij had het werk aangenomen en gedaan wat hem werd opgedragen.

De Kesel liet hem even met rust voordat hij een andere vraag stelde.

'Zeg eens, hoeveel ben je Verstraeten eigenlijk nog schuldig?'

Rik keek hem verbaasd aan. Verstraeten was de man bij wie hij tijdens de oorlog op de hondenkoersen had gewed. Dat hij daar nog schulden had openstaan, wist niemand in het café. Zelfs Swa had hij er nooit iets over verteld.

'Wat ik Verstraeten schuldig ben, gaat jou helemaal niets aan,' antwoordde hij.

'Dat klopt, en ik ben ook niet van plan me met jouw privézaken te bemoeien. Maar je weet net zo goed als ik dat Verstraeten geen geduldige man is. Nu de Duitsers vertrokken zijn, zal hij zijn geld waarschijnlijk zo snel mogelijk willen terugzien. Iedereen probeert zijn zaken weer op orde te krijgen.'

Rik keek naar zijn glas, maar zei niets meer. Hoe kwam De Kesel aan die informatie?

De Kesel schoof zijn stoel achteruit en stond op. Uit zijn jaszak haalde hij wat geld, dat hij op de toog legde om de twee jenevers te betalen. Het bedrag was ruimschoots voldoende.

'Je hoeft vandaag niets te beslissen,' zei hij. 'Denk er maar eens rustig over na. Als je verder wilt praten, kun je me vinden in mijn pakhuis op het Eilandje. Vraag daar gewoon naar De Kesel, dan zullen ze je wel zeggen waar je moet zijn.'

Hij tikte even tegen de rand van zijn hoed en verliet het café. Door het raam zag Rik hoe hij op zijn gemak de kaai overstak, tussen de mensen die daar nog altijd aan het dansen waren.

Even later kwam Swa naast hem staan. Hij had De Kesel zien vertrekken en keek zijn vriend nieuwsgierig aan.

'Wie was die kerel eigenlijk? Ik zag hem daarnet bij je zitten.'

'Hij kende mijn vader van vroeger,' antwoordde Rik. 'Blijkbaar heeft mijn vader ooit voor hem gewerkt.'

Swa keek naar de twee jenevers die nog op de toog stonden. 'Veel dorst had hij precies niet. Hij heeft zijn glas niet eens aangeraakt.'

Rik volgde zijn blik, nam de volle jenever en dronk hem in één keer leeg. Daarna zette hij het lege glas naast het zijne, zonder nog iets over het gesprek te zeggen.

Het was al na tien uur toen Rik uiteindelijk naar huis vertrok. Op de Paardenmarkt werd nog volop gefeest. Iemand had ergens een accordeon vandaan gehaald en speelde midden op straat, terwijl een groep vrouwen met de armen in elkaar heen en weer danste. Ook verderop, in de Seefhoek, was van de gebruikelijke avondrust weinig te merken. Mensen stonden op hun stoep en praatten luid met de buren aan de overkant, zodat hele gesprekken dwars over de straat werden gevoerd.

Een buurvrouw die hem anders nauwelijks een blik waardig keurde, riep hem enthousiast toe en wilde weten of hij de Engelsen al had gezien. Rik antwoordde dat hij ze zelf nog niet was tegengekomen, waarna hij zijn weg vervolgde.

Thuis brandde geen licht meer. Zijn moeder was in de stoel bij de kachel in slaap gevallen, met een deken over haar knieën. Rik bleef even bij haar staan en trok de deken wat rechter, zodat ze beter toegedekt was. Daarna liep hij naar de keuken, waar hij uit de kast boven het aanrecht het blikken doosje haalde waarin hij zijn geld bewaarde.

Hij ging aan tafel zitten en telde de inhoud bij het licht dat van de straat naar binnen viel. Veel was het niet. Als hij voorzichtig bleef, kon hij er nog twee weken huur mee betalen en een flesje bij de apotheker halen. Voor de schuld bij Verstraeten stelde het bedrag nauwelijks iets voor.

Rik legde het geld terug in het doosje en zette het weer in de kast. Daarna ging hij opnieuw aan de keukentafel zitten. Hij dacht aan het gesprek met De Kesel, aan de schepen die binnenkort misschien weer in de haven zouden aanleggen en aan het geld dat Verstraeten nog van hem moest krijgen.

Buiten werd ondertussen verder gefeest. Het gezang drong tot in de donkere keuken door.

HOOFDSTUK 3

Antwerpen, 7 september 1944

Op het luik naast de deur stond met witte verf het woord ZWARTE geschreven. Het stond er sinds de nacht van de bevrijding en Jet had de volgende ochtend al geprobeerd de letters weg te krijgen, eerst met water en zeep en daarna met de harde borstel waarmee ze gewoonlijk de stoep schuurde. De verf was wat lichter geworden, maar het woord bleef duidelijk leesbaar.

Die ochtend had ze in de kelder een fles terpentijn gevonden en besloot ze het opnieuw te proberen. Ze zette een stoel op de stoep, klom erop en begon over de letters te wrijven, tot haar arm pijn begon te doen. Achter haar liepen mensen voorbij en af en toe bleef iemand staan om te kijken wat ze deed. Niemand sprak haar aan, ook niet toen ze van de stoel stapte om haar arm even rust te geven.

Het kapotte raam had ze voorlopig dichtgemaakt met planken die nog in de kelder lagen. De glazenmaker in de Hoogstraat had haar verteld dat er in de hele stad geen glas meer te krijgen was. Bovendien had hij er meteen aan toegevoegd dat hij voor haar ook geen moeite zou doen wanneer er weer glas beschikbaar kwam. Zijn vrouw had naast hem gestaan en instemmend geknikt.

Toen het luik niet properder meer werd, ruimde Jet haar spullen op en ging naar binnen. Ze waste haar handen, deed de luiken open en begon het café klaar te maken. De stoelen

gingen van de tafels, de bierviltjes legde ze op hun gebruikelijke plaats en daarna ging ze achter de toog staan.

Haar vader had de zaak in 1919 van zijn eigen vader overgenomen. In de vijfentwintig jaar die daarop volgden, was het café maar één dag gesloten geweest, op de dag dat haar moeder begraven werd. Jet was niet van plan daar nu verandering in te brengen.

Tegen tien uur had nog niemand de deur geopend. Op de Groenplaats zaten de terrassen van de andere cafés ondertussen behoorlijk vol. Engelse soldaten dronken er bier, hun helmen naast hun glazen, terwijl meisjes uit de buurt bij hen aanschoven en met hen probeerden te praten. Aan de overkant, op het terras van De Post, herkende Jet enkele mannen die vroeger bijna dagelijks bij haar binnenkwamen. Een van hen merkte dat ze door het raam naar buiten keek en draaide zijn stoel een beetje weg, zodat hij haar niet meer hoefde aan te kijken.

Om elf uur besloot ze brood te gaan halen. Bij de bakkerij stond Fien zelf achter de toonbank en waren er nog twee vrouwen voor haar aan de beurt. Terwijl Fien hen hielp, werd er druk gepraat over de Engelse soldaten, over een neef die helemaal naar Brussel was gefietst om hen daar te zien en over de boterprijs, die volgens de vrouwen nu toch eindelijk zou moeten zakken. Zodra Jet aan de beurt kwam, viel het gesprek stil.

‘Twee broden, alsjeblieft,’ zei ze.

Fien pakte de broden, legde ze op de toonbank en noemde de prijs. Jet betaalde en wachtte terwijl Fien het wisselgeld telde. In plaats van de munten in haar uitgestoken hand te leggen, schoof de bakkersvrouw ze over de toonbank naar haar toe.

‘Heb je misschien nog iets van mijn vader gehoord?’ vroeg Jet, terwijl ze het geld opraapte.

Fien keek haar aan. ‘Ik? Waarom zou ik daar iets over gehoord hebben?’

‘Je man kent nogal wat mensen. Ik dacht dat hij misschien iets vernomen had.’

‘Mijn man houdt zich bezig met zijn bakkerij, Jet. Met andere zaken bemoeit hij zich niet.’

Ze keek langs Jet heen naar de deur, waar net een nieuwe klant binnenkwam, en haar gezicht klaarde meteen op.

‘Goeiedag, mevrouw Peeters. Wat mag het voor u zijn?’

Jet nam haar broden van de toonbank en verliet de winkel zonder nog iets te zeggen.

De namiddag verliep nauwelijks anders dan de ochtend. Er kwam alleen een Engelse soldaat binnen die de weg naar het station zocht. Hij sprak geen Nederlands en Jet kende geen Engels, zodat ze elkaar maar moeilijk begrepen. Uiteindelijk wees ze hem in de richting van de Meir. De soldaat bedankte haar vriendelijk en vertrok weer zonder iets te bestellen.

Om vier uur kwam Staf thuis. Hij was de hele dag op stap geweest met enkele jongens uit zijn klas, maar hij nam de zijdeur en vermeed het café. Met zijn hoofd naar beneden liep hij meteen naar de trap.

‘Staf, kom eens hier. Ik wil je even zien.’

Hij bleef staan, maar draaide zich niet om. Jet kwam achter de toog vandaan, liep naar hem toe en draaide hem voorzichtig naar het licht. Zijn linkeroog was dik en blauw geworden, op de kraag van zijn hemd zat bloed en een van de knopen was verdwenen.

‘Wie heeft dat gedaan?’ vroeg ze geschrokken.

‘Niemand,’ mompelde hij, terwijl hij zijn gezicht probeerde weg te draaien.

‘Staf, kijk me eens aan. Ik zie toch wat er gebeurd is? Vertel me gewoon wie het gedaan heeft.’

Hij aarzelde even voordat hij antwoord gaf. ‘Jules.’

‘Jules van de kapper?’

Staf knikte zonder haar aan te kijken. Jet liet hem op een stoel zitten, haalde een propere doek en hield die onder de koude kraan. Toen ze de natte doek tegen zijn oog legde, trok hij zijn hoofd eerst weg, maar daarna liet hij haar begaan.

'Waarom heeft Jules je geslagen? Hebben jullie ruzie gekregen?'

'Hij zei dingen over ons.'

'Wat voor dingen, Staf? Je mag het me gerust vertellen.'

De jongen bleef naar de vloer kijken en plukte met zijn vingers aan de rand van zijn hemd.

'Hij zei dat pa voor de moffen werkte en dat iedereen dat wist. Volgens hem gaan ze pa fusilleren.' Hij slikte en keek even naar zijn zus. 'En hij zei dat ze jou ook komen halen. Dat ze je haar gaan afknippen, net zoals bij die meisjes op de Vrijdagmarkt.'

Jet had bij de bakker gehoord hoe twee jonge vrouwen op een stoel waren gezet en voor de ogen van een hele menigte waren kaalgeschoren. Een van de meisjes was nog maar zestien jaar.

'Niemand gaat mij komen halen,' antwoordde ze, terwijl ze de doek opnieuw voorzichtig tegen zijn oog hield.

'Maar hoe kun je dat zo zeker weten?'

'Omdat ik niets verkeerd gedaan heb, Staf.'

'Pa ook niet,' zei hij meteen.

Jet hield zwijgend de koude doek tegen zijn oog, tot Staf zelf weer begon te praten.

'Ik heb Jules trouwens eerst geslagen,' bekende hij. 'Hij begon uit zijn neus te bloeden.'

Ze keek hem aan. 'Dat had je niet moeten doen. Je weet toch dat slaan niets oplost?'

'Hij had die dingen over pa niet moeten zeggen,' antwoordde Staf koppig. 'Ik kon hem dat toch niet zomaar laten zeggen?'

Jet begreep zijn woede, maar wilde niet dat hij opnieuw in moeilijkheden kwam. Ze zei hem dat hij naar boven moest gaan om een ander hemd aan te trekken. Toen hij vertrokken was, raapte ze het bebloede hemd op en legde het in een emmer met koud water.

Rond zeven uur ging de deur opnieuw open en kwam Lode Schoeters binnen. Hij was vierenveertig, ongetrouwd en woonde boven een schoenwinkel in de Kammenstraat. Jet kende hem al zolang ze zich kon herinneren, want hij was al een vaste klant geweest toen zij nog een kind was. Tot het begin van de oorlog had hij iedere zaterdag met haar vader gekaart. Daarna was hij steeds minder vaak langsgekomen en het laatste jaar had ze hem nauwelijks nog gezien.

Bij het binnenkomen bleef Lode even staan. Hij keek naar de planken waarmee het kapotte raam was dichtgemaakt en richtte daarna zijn blik op Jet.

‘Kun je nog een pint tappen, of is het bier ook op?’

‘Er is nog bier, Lode. Ga maar zitten.’

Hij nam plaats op de kruk waar hij vroeger altijd zat. Jet zette een pint voor hem neer en hij nam een eerste slok.

‘Het spijt me van je vader,’ zei hij. ‘Ik heb pas gisteren gehoord dat ze hem meegenomen hebben. Ik was een paar dagen niet in de stad.’

‘Waar ben je geweest?’

‘Bij familie in Hoboken,’ antwoordde hij, voordat hij opnieuw van zijn bier dronk. ‘Weet je ondertussen waar ze hem vasthouden?’

‘In de Zoo, voor zover ik weet. Ik ben er gisteren naartoe gegaan, maar ze laten niemand binnen. Aan de poort staan mannen met geweren en die wilden me niet doorlaten. Volgens hen moest ik een papier hebben, maar toen ik vroeg welk papier dat was en waar ik het kon krijgen, kon niemand me een antwoord geven.’

Lode knikte.

‘Ik ken nog wel een paar mensen,’ zei hij na een tijdje. ‘Misschien kan ik eens rondvragen of iemand iets voor je kan doen.’

‘Welke mensen bedoel je?’

‘Mensen die tegenwoordig iets te zeggen hebben. Ik kan niets beloven, maar vragen kan altijd.’

Terwijl hij zijn jas uittrok en over de kruk naast zich hing, zag Jet iets wits uit een van de zakken steken. Ze herkende het opgerolde stuk stof meteen. Lode merkte dat haar blik erop bleef rusten en duwde het haast ongemerkt wat dieper in zijn jaszak.

‘Heeft je vader nog iets gezegd voordat ze hem meenamen?’ vroeg hij vervolgens.

Jet keek hem aan. ‘Wat zou hij gezegd moeten hebben?’

‘Dat weet ik ook niet. Ik vroeg me alleen af of hij misschien wist waarom ze hem kwamen halen, of dat hij nog iemand genoemd heeft.’

‘Hij heeft gezegd dat ik voor Staf moest zorgen en dat ik de zaak moest blijven openhouden.’

‘Heeft hij verder niets gezegd?’

‘Nee, Lode. Dat was alles.’

Hij knikte en dronk de rest van zijn bier op. Daarna haalde hij zijn portefeuille tevoorschijn en legde het juiste bedrag op de toog.

‘Ik ben je vader trouwens nog wat geld schuldig,’ zei hij terwijl hij zijn portefeuille weer opborg. ‘Dat is nog van voor de oorlog. Ik zal het met hem regelen zodra hij terug is.’

‘Je kunt het evengoed aan mij geven. Ik zorg nu toch voor de zaak.’

Lode schudde zijn hoofd. ‘Nee, Jet. Dat regel ik liever met je vader zelf. Het is iets tussen hem en mij.’

Hij nam zijn jas van de kruk, wenste haar goedenavond en liep naar buiten. Jet keek hem door de spleet tussen de planken

na terwijl hij de Groenplaats overstak in de richting van de Kammenstraat.

Om half negen besloot ze de luiken te sluiten. Ze had de hele dag maar één pint verkocht. Het geld lag nog in de kassa. Ze haalde het schrift tevoorschijn dat haar vader altijd onder de kassa bewaarde en schreef het bedrag op, vlak onder de laatste notitie die hij op de ochtend van 4 september had gemaakt.

Boven hoorde ze Staf heen en weer lopen in zijn kamer. Ze legde het schrift terug op zijn plaats en ging naar hem toe. Hij stond bij het raam en keek naar de terrassen beneden, waar de Engelse soldaten nog altijd zaten te drinken.

'Morgen wil ik niet dat je naar de Vrijdagmarkt gaat,' zei Jet. 'En je blijft ook uit de buurt van Jules. Ik wil niet dat er opnieuw gevochten wordt.'

Staf draaide zich half naar haar om. 'Waar moet ik dan naartoe? Ik kan toch niet de hele dag boven blijven zitten?'

'Dat hoeft ook niet. Je blijft gewoon hier en helpt me een beetje in het café. Er is altijd wel iets te doen.'

Hij keek opnieuw naar buiten, naar de planken die voor het kapotte raam waren getimmerd.

'Maar er komt toch niemand, Jet,' zei hij.